

Antall István

Mindenre képes

Normantas Paulius fölkavaró állóképei

Laudáció, 2014. október 10.

A szabadság hiánya tette művésszé és a szabadság hiánya hozta Magyarországra, hogy innen mindig elmehessen, ide mindig hazajöhessen. A természet bizonyult a legtürelemesebb mesternek, a táj hagyta magát, hogy rajta gyakoroljon. Úgy járt át a szovjet birodalom átjárhatatlan belső határain, úgy fényképezett, hogy már a zárt körzetek tengerparti dűnéiben, a homokhalmok mozgásában, a tiltott Kuril-szigetek vulkanikus párolgásában, a tájfunok és tengeri viharok formálta környezet csendjében ott fortyogjon a titok, amiért érdemes ezer kilométereket vándorolni.

Már képekkel, kész fotográfiákkal, teljesen érett és átgondolt kollekcióval érkezett az őt befogadó Nyíregyházára. Megjelenésének pillanatában többet tudott a városról, mint azok, akik ott éltek le az egész életüket. Azonnal megszólalt magyarul, azonnal egy volt közülünk, egzotikuma nemhogy hátrányt jelentett volna, de minket gazdagított. Olyan volt, mint aki a szabad szellem, a szabad vállalkozás, a lehetőségek Amerikájából érkezett. Olyan határozott elképzelésekkel építette pályáját, olyan minden akadályt elsöprő erővel hozta helyzetbe magát, hogy a késő Kádár-kor erősen korlátozott liberális kultúrpolitikájának állóvizét helyben és országosan is teljesen fölkavarta. Óvatos és kényelmes hivatalnokokból faragott fantazmagóriáknak tűnő ügyek elszánt támogatóit, az alig létező magyar vállalkozói rétegből nagyvonalú mecénásokat, és komoly magyar tudós emberekből – képeihez szellemi háttérrel teremtő – lelkes szakértőket. Már akkor európai léptékben, az egész közelebbi világban szervezte jelenlétét, amikor mi még némi szorongással tekintettünk Hegyeshalom felé. Élt a lehetőséggel és innen is Karélia, Finnország, Szibéria, Ázsia felé kezdte méregetni távolságait. Nem érdekelték az összeesküvés-elméletek, a vérré menő magyar őstörténeti viták, érdekelték viszont azok a kis finnugor népek, akik az orosz birodalom indiánjaiként még rezervátumot sem kaptak, ha az ottani nyersanyagok miatt elüldözték őket szülőtte földeikről; akiknek létezéséről legfeljebb a nyelvészek tudtak, s akik reménytelen helyzetükben, kiszolgáltatottságukban, mint a legnagyobb testvérré tekintenek mind a mai napig Magyarországra, a magyarokra. Normantas Paulius tudta, hogy valamikor a századelőn, a modern fotográfia kezdetein járta őket körül egy finn néprajzos fotográfus, benne mégsem csak a dokumentátor kezdett működni. Sajátos képi világának már ekkor szervesült minden eleme. Eszköztelenségében van minden képének drámai ereje. A táj, az épített emberi környezet, a szobrok, az archaikus díszítmények, az anyag pórusai, a tér részletei, a portré finomságú megfigyelések, a keresetlenség, a köznapiság, a természetesség, a mindennapi élet drámája formálja minden munkáját. A fény-árnyék az éles villanástól az erőteljes váltásokon, a tónusok mozgásán át a finom textúráig képeinek kiszakíthatatlan részei. A pillanaton túli többlet az elveszett múlt, a tűnő idő tragikus lírája ez. Nincsenek könnyek, nincsenek széles teátrális gesztusok. A beletörődés közönye mögött feszül egy eltűnő világ, amely már a birodalmak alattomos mohóságának évszázadai alatt is megtanult alkalmaz-

kodni, hogy ha torzulva is, jóvátehetetlen veszteségekkel is, de túléljen. Ezt az élményt a balti államok történelmi tragédiája mélyítette. Normantas Paulius egész családja, rokonsága a kitelepítések, elhurcolások, a táborok világa felől ismerte ezt a szorongatottságot. Szétverni, megölni, deportálni az értelmiség rétegeit, hogy megtörjék azt az ellenállást, amely fegyveres formában a második világháború kezdetétől egészen a hatvanas évekig tartott Litvániában. Normantas Paulius ezzel az élménnyel, ezzel a szemlélettel sütötte el naponta százszor is fényképezőgépét, ezt az ártalmatlannak tűnő fegyvert, amivel nem csak saját szabadságharcát vívta, hanem utóbb Tibet, Ujgurföld, Laosz, Kambodzsa, India, Pakisztán vagy éppen a Himalája kis népeinek visszatérő vágyait is támogatta. Mégsem az égisz ideológiák, nem a harcos eszmék mozgatták Normantas Pauliust, hanem az elpusztíthatatlan kíváncsiság, a szemlélődés filozófiája, az azonosulás képessége és az egyéni hang természetessége. A nagy magyar Kelet-kutatók, Kőrösi Csoma Sándor vagy a világhírű Robert Capa példája neki csak követhető minta, magatartásforma, a művészet azonban teljesen a sajátja összetéveszthetetlen képi azonosító jegyekkel. Ezeken a jellegzetességeken nem változtat semmit, ha kedves fekete-fehér képeiről hirtelen színesre vált. És itt már a technológia legizgalmasabb részéhez érkeztünk. Az analóg fényképezéshez való makacs kötődés nemcsak a gép, a film, a fotópapír hordozóként való megőrzését jelenti. Nemcsak az előhívás, nagyítás megunhatatlan varázsát őrzi meg, de a könyvnyomtatáshoz való klasszikus viszonyt is. Normantas Paulius első jelentkezésétől kezdve kínos és néha nehezen elviselhető alaposággal, invencióval, teljes elszántsággal van jelen az írás, a fordítás, a képaláírások, a szerkesztés, a leválogatás, a gépek beállítása, a próbanyomatok lehúzásakor. Ugyanezzel a megátalkodottsággal gyarapítja, őrzi és csoportosítja páncélszekrényekbe zárt, szakszerűen rendszerezett archívumát, amely immár állandó befogadó- és kutatóhelyre vár és ebből a szempontból majdnem mindegy, hogy ez a hely Vilniusban vagy Budapesten lesz. Normantas Paulius már akkor is a miénk, ha Litvániáé, mert amit elvégzett gazdag élete és vándorlása során, és amit még elvégezhet, az a magyar fotóművészet része, a magyar tudományosság része, miközben világraszóló érték.